

PRAECEPTA ARTIS RHETORICES

Millesimo quadringentesimo septuagesimoseptimo.

Praecepta artis rhetorices: & primo de exordio cū benivolentia ab auditoribus.

In tali exordio siue p orationē: siue per epistolas: **I**n exordio tria opus est cōsiderare. **P**rimū psonae qualitātē tria confideranda. **A**pod quā agit. **S**ecūdo rem de qua agit. **T**ertio laudē qua auditor delectat. **Q**ualitas psonae cōsistit circa **Q**ualitas personae dignitatem: uel locum magistratus: in quo situs sit is apud quem agit: quia aliter captat benivolentia a pontifice: q̄ a praetore. **E**t circa hoc duo debent seruari. **P**rimū **T**itulus **T**itulus **S**ecūdo cognominatio. **T**itulus est ut papa appellet **S**anctissimus: **B**eatissimus: **C**lementissimus: **S**apientissimus. **I**mperator uero **I**nuictissimus: **D**ignissimus: princeps optimus &c. ut de singulis infra de ratione titulorū dicet. **C**o- **C**ognomi- gnominatio est: ut papa dicat: **B**enemeritus: **C**hristi uicē natio gerens: **V**nicū christianae fidei asylū: **M**aximus diuini defensor nominis: **E**cclēsiā nostrae tutor atq; ptector. **I**mperator aut cognominet **C**esar semp augustus: **R**efugiū Romanae gloriae &c. de quibus infra dicet: **R**es de qua agit **R**es de qua tripliciter cōsideranda est. **P**rimo qñ est honesta. **S**ecūdo agitur cum est turpis. **T**ertio qñ est honesta: & uideat turpis: uel cū sit turpis: uideat honesta. **P**rimo qñ est honesta: satis est cōformare rem cum persona: dicēdo: non esse prolixum sermonē habendum ea in re quae sit honestissima: & auditoris naturae uicē cōformis. **S**i uero est turpis: cōsideret si quā habet pte honestatis: & tūc illa est tractanda. **S**i nullā habet honestatis partē: arguat ab aliqua cōsequēti misericordia uel gratia. **S**i turpis ē: & uideat honesta: p se orator instare debet circa id quod uideat: p aduersario uero declarare: aliter esse q̄ uideat. **L**aus autē qua delectat audi- **L**aus tor: intelligi debet ex eius uita & moribus: modeste tamē tractari: ne uideat assentatio.

Exemplū talis sermonis.

Scio te praetor magnifice adeo iustum esse: ut nihil uel au,

PRAECEPTA ARTIS

dias: uel admittas quod non sit omni ex parte dignū uīro bono. **A**ttuli ad te igitur rem æquissimam: quæ cum p se intelligetur: nullis aduersarij adiectis laqueis: adeo uidebitur honesta ut naturæ tuæ sit conformissima. **N**ibilo enim te aiunt oēs boni: plus delectari q̄ æquitate: qua simillim^o dei esse possis in terris.

Apparatus in exordio constat.

Attentione

Beniuelētia

Est autē in omni re dicenda: scribendaq; utendum apparatus: qui solet exordij nomen apud omnes consequi. **H**ic autē duobus constat dumtaxat: attentionē: ac beniuolētia. **N**am docilitas attentionis est inserta uiscribus. **E**st autē attentio diuisa bipertito: in expressione rei cum eius laude: & in rei taciturnitate cum summa dicendorum laudatione. **A**ut enim ante factus est eadem de re sermo: & tūc satis est rem altius puebere: quæ iam dudum est nominata: **A**ut initium dicendi scribendūue nomē rei poscit cum eius laude. **B**eniuelētiæ uero & si quattuor sunt rationes: una tamē est causa: a persona nostra: a re: ab auditore: uel in aduersariū: ut si quis scit tantum sibi gratiæ uendicare: quātum ad id exorandum: quod oratur: satis sit: hoc modo per attentionem.

Exemplū Attentionis.

Nunc ut rem omnem animaduertatis: quæso diligenter: quam ego rem uobis expositurus sim: rem in q̄ & mea ditione nō indignā: & auctoritate uestra dignissimā.

Exemplū de beniuolētia a quattuor psonis.

Audietis attem o uiri præstantissimi rem uobis non incundam: qui ut iustissimi estis: sic soletis ijs delectari quæ nō habeant quicq̄ cū iniquitate cōmixtum. **I**ntelligetisq; ab huius nequissimi aduersarij mei natura me plurimū abesse. **I**s em̄ ut nequā est: pfidiæ semp studet: neminē timet: neminē erubescit. **E**go uero qui uestra consuetudine fractus: impietate plurimū abhorreo; nihil ad uos afferre au-

RHETORICES

sim turpis.

Dictum est autem unam esse dumtaxat beniuolentiam ab ipsis quattuor personis causam; quia nihil in exordio tractatur nisi ad finem sibi animos auditorum ad audiendum apparandi & conciliandi: ut ad reliqua facilius constet aditus. Nam ueluti si quis semel bona sit in nos mente: nos amans laudat omnia nostra; etiam si non uideantur ijs qui nos odere talia; sic qui male de nobis concepit: nos habens odio; etiam quae amantes de nobis admirantur: detestare conatur.

Est autem & attentio ipsa; & beniuolentia: eo moderamine in exordium inducenda: ut neque iactator; nec assentator homo uideatur. Nam iactare se uidere: remque dicenda: si minus modeste uel illam uel se laudaret. Assentari autem si supra modum auditorum laudes sequeretur.

Exemplum iactantiae.

Res enim haec de qua uerba facturus sum; tam est insignis laude cumulata. **P. C.** tam excellens; tam admiranda: ut & ante hac nunquam sit audita: & a nemine possit alio quam a me uno tractari. **T**ot enim ac tanta de omni uirtutis genere pericula factam sum in omni uersatus bonarum artium studio: tantum mihi iam laudis in exercendis bonis litteris eruditissime comparat: ut nemo aequae ad hanc materiam conuenire queat: nulli sint paratae rationes meae: neminem tam hoc munus quam me deceat.

Exemplum adulationis in beniuolentia.

Quis autem adeo est obtuso plumbecoque ingenio: quem latere queant uestrae laudes? **V**os enim soli estis luminaria quasi quaedam in terris demissa caelitus; quorum splendore ac ductu per omnis tenebrarum obscuritates ambulet: uos numina deorum aliqua summa quidem apud nos ueneratione dignissima quibus qui non credit: non fidit; non se dedicat totum: is & profusus est & amens appellandus.

PRAECEPTA ARTIS

Sed sciendū nō esse turpe minus: si tm̄ beniuolētiae in aduersariū capteſ ut inuehi potius uideamur: q̄ ad orationis necessitatē p̄sequi: hoc modo dicendo.

¶ Exemplū in aduersarium.

Incōtinens.

Superbus

Immanis

Nec ego tam obscæne me dicere quicq̄ posse arbitror in hunc aduersarium: cui nequeāt addi peiora multo. **Q**uis eo incōtinentior: qui libidinibus semper uacauit i merito rijs atq; fornicibus? **Q**uis eo sup̄bior atq; uanior qui sese audet praeferre dijs: uelleq; de omni laudis & auctoritatis genere cū omni cōtendere antiquitates? **Q**uis eo imanior qui crudelissime multos interemit: ut eos abutereſ patri monijs? **A**b hoc nihil est expectandum: nisi inique & per fide dictum.

Est autē diligenter curandū: ne pl̄xioribus uerbis: maxi moq; sententiarū apparatu exordiū transigat: ne uideat̄ callidus atq; uersutus in exordiando orator: & ex nimio apparatu paruam efficiat fidem: hoc modo.

¶ Exemplū de exordio nimis apparato.

Ego mihi patres amplissimi iam dudū in mente p̄posuerā nulla de re apud uos uerba facere: quæ nō essent omi ex parte ingenio laborata: doctrina exulta: diutiusq; elucubrata: quippe qui facile intelligerent q̄ sitis & disertis & sapientes ad quos nihil debeat afferri in cultū: nihil in elimatū: nihil insipidū. **Q**uobrem cum est onus hoc meis ueris demandatū: ut orationē funebrem haberē hoc loci atq; t̄pis: nolui quicq̄ ex improuiso p̄sequi: ad aliū de ferri malui munitis illud: at hunc mihi diē potius reseruari: quo parētalis habereſ in his anniuersarijs p̄ defuncto p̄cibus atq; supplicationibus. Interea uero t̄pis annus iā agit: maturius huic operā adhibui causæ: generis p̄pagationē dīdici: de cui⁹ sum nobilitate dicturus: uirtutes hominis accepi: discurre uolumina ueterū: & quid de mortaliū interitu: quid de animorū immortalitate iudicandū sit: intellexi. **N**ihilq; plane iā me latet: qd' uobis cōmode sit exponendum. Ita q; non dicetur hic quicq̄ improuidum: aut minus

RHETORICES

exquisitū: sed omnia consulto: omnia apparate. **R**em autē tantā aggredior: quātā antebac ausus est aggredi nemo: non orationem solum parentalem de mortis **S**empronij recordatiōe: qui fuit omni præstantissimus laude: sed de cōmuni hominū miseria: ut intelligat quibus simus i hoc orbe calamitatibus subditi. **P**rob deum atq; hominū fidē: quid sumus in hac uita homunculū: **Q**uibus trahimur casibus: **Q**uibus uexamur perturbationibus? **N**ihil hic stabile: nihil quod possum⁹ uno die nostrū existimare. **Q**uodq; Seneca inquit **S**eneca: **N**emo tam diuos habuit fauentes: crastinum ut possit sibi polliceri. **A**tq; ut **G**regori⁹ ait: **N**os continue morimur: & sicut aqua labimur. **S**unt tamen & huic luce functo p inuidiam aduersarij: qui nollent: si possent: bis anniuersarijs locum esse publicū: & cōuentum cōselsumq; hunc uestrum tam præclarum. **O** genus hominū nefariorum: qui ut pessimi sunt: sic omnis uelint fieri pessimos. **O** scelestissimos parricidas: qui ut iugulare cōsueuerunt alios: sic huius famæ detrabere cuperent hunc honoris modū. **S**unt omnium perditissimi: nequissimi: perniciosissimi. **A**t uos o patres nō nescio tales esse: ut non sitis huiusmodi bestiolis quicq; secundaturū: ubi semper uestrā in bonos pietatē: in officia humilitatē: facilitatē: benignitatē: in charitatis omne genus prōnā promptaq; naturam. **I**taq; iam mihi polliceor neq; impediturū hanc orationē inuidū & maliuolū fore quēq; nec uos minus attente audire: q̄ si nunc aut **D**emosthenes aut **A**eschines dicitur⁹ accederet. **A**tendite igit̄ diligēter patres.

In hoc exordio sunt omnia bonis exordijs euitanda: hoc est ne sit prolixū: est em̄ profusissimū. **N**e sit in eo apparatus: qui pateat: **A**t nō solum hic est: sed esse declarat. **V**t non sint allegationes: ut hic sunt. **V**t nō sint structuræ longæ uerbis exquisitis annexæ: ut hic sunt: **V**t non sit supra dicta adulatio & iactantia: ut hic sunt. **V**t non sint colores sentētia: articulus: dissolutū: de qbus inferius diceſ: ut hic sunt. **V**t non fiat repetitio eiusdem sententiæ per diuersa

Fragilis & caducæ naturæ homo

Seneca in hercule funtenti **G**regorius

Quæ sint in exordio euitanda

PRAECEPTA ARTIS

uerba: ut hic fit: **S**ed contra sit apparans auditorū animos exordiū cū breui & modesta expositione summaria dicēdorū: & cū aliqua cōciliatione auditorū: hoc modo.

¶ Exemplū exordiij perfecti.

In materia
boni exor
dij

Cum essem hanc orationem funebrem habiturus patres amplissimi: ceppi non nihil subuereri: ne si quid minus ad uos afferrem elimatū uos offenderem: qui ut doctissimi estis omnes: sic ea soletis hominū excellentia delectari: quæ res semper afferat ornatissimas: & uerborū elegantia: & sententiarū pondere. **A**t cum esse uos humanissimos ac facillimos memini: uela constitui uentis delegare: uel sermocinationē hanc satis & improuisam & incultam adducturus: cuius errores potius correcturi sitis: q̄ me superbum existimaturi: qui uestris esse imperijs ausus refragari si negassem hoc loci dicere de clarissimi uiri **S**empronij **M**ediolanensis funere. **I**n hunc si quis uel sensit aliquādo: uel sentit ad huc male: is liuore perductus resipiscat: uos me audite: ut de uita morte q; tantū uiri dicens præmium cōsequar auctoritatis in me uestre pietate.

Partes in
exordio
possūt esse
longe trib⁹
de causis

Sed intelligendū est: q; hæc partes: aut harum aliquæ possunt diffusiores esse tribus de causis. **P**rimum cum oratio est longior: utpote in suadendo uel dissuadendo de pace uel bello. **S**ecūdo cum purgatio propriæ innocentiae facienda est: propter criminationē antea p̄ aduersariū factam uel propter opinionē per auditores conceptā. **T**ertio cū insinuandū est: hoc est pedetentim idem faciendū: quod in superioribus exordijs: sed occulte ob causas infra dicēdas. **O**mnium autē horum exordiorū: & tandē insinuationum: hæc sunt exempla.

¶ Exemplū in suadendo p̄ longius exordiū.

An bellum
uel pax sit
seruanda

Scio uos esse. **P. C.** uerbemeter curiosos: bellū ne uobis cum finitimis agendū sit: an pax habēda: p̄pterea q; multas ac uarias a senatorib⁹ sentētias expectari. **M**ibi quidē uidetur opus esse: ut primū optime de republica sentiant

qui ei sunt consulturi: tum uero ut nullis aut priorum
 comodorum capiantur cupiditatibus: aut priuatarum ini-
 micitarum recordationibus: at eadem semper in patriam
 pietate nihil habeant in oratione simulatum: nihil falsum:
 nihil dolo tectum: de uestra patres diligentia certus sum:
 at & de uestra sapientia nihil ambigo. **I**ntelligo enim quod so-
 leatis omnia mature consultiſſimeque transigere: quibus iu-
 ſticia: pietate patriaque charitate nihil antiquus aut famili-
 arius unquam esse potuit. **M**e uero fuisse non ignoratis assidue
 in re occupatum: quae reipublicae nostrae conductura: non
 qui multa ualeam: sed qui plurima uelim pro patria: pro qua
 quidem uel mortem oppetens nihil expleuisse me cense-
 am quantum debeo. **Q**uare si quid & ipse recte cogitarim:
 aut non impie prouiderim: quod ad pacem firmandam &
 diutius stabiliendam attineat: per deum immortalē tantil-
 lum attendite patres optimi: nec cuiusquam me impediatur cla-
 mor: qui aut mihi sit infensus: aut patriam habeat odio: aut
 uestra inuideat auctoritati: qui ut male senserit: facile sem-
 per cognitum ac perspectum est.

Exemplum exordij purgatiui.

Inimicum est me criminatus **B**aedas fuisse **A**lchibicij: nec
 quicquam huc in eum: nisi per inuidiam ac odium attulisse. **Q**ui
 autem innocenter semper uixerim: nec per ullam animi pertur-
 bationem quicquam ad uos in hunc locum attulerim patres
 optimi: uos testes aduoco: uestrisque iudicijs innocentiam
 meam ab ea criminatione cupio purgari: ut commodius mi-
 hi ad dicendum eadem in causa pateat aditus. **C**um is **B**aedas
 aetario praesesset: & aes publicum in suam arcam uertisset: accu-
 satoris in eum sum officio functus: qui reipublicae salua cau-
 sa nequitiam aliter facere. **T**um egi modestissime: nec eum
 passus sum crudeliter danari: negligentiae potius aut indulgentiae
 tunc accusandum nimiam: quam uel impietatis uel odij. **Q**uae pro re
 publica fiunt: nemo debet in se facta quaeri: ab eo praesertim

PRAECEPTA ARTIS

**Mineruam
docere**

ciue: qui maxime suæ patriæ debet: **N**unc in eundem ago causam meâ ciuile quidē: nō capitale. **H**æreditatē petij primâ. **N**ihil se debere mihi dixit: a quo est alias capitis in iudicijs accersitus repetundarum. **C**ausa mihi est tam honesta: quā ei turpis. **C**ur uobis qui omnium estis æquissimam biguū uideat: pro me esse iudicandum? **N**on prosequar: ne quod inuentore dicit: uerbosus uidear **M**ineruam docere. **A**t ut estis non docti minus ac prudentes: quā iusti. **A**ttēdite per imortalem deū: quibus ego rationibus ac legibus mihi nō solum decernendū: sed plane decretā hanc hæreditatem arbitrer. **P**aucis admodū me absoluā: nec quicquid iccirco hac in re tangam: quod uos ulla ex parte latere posseducam: sed ut aduersari⁹ audiat: quæ non intelligit: cognoscat: quibus argumentis moueri solent ad iudicandum uiri docti & sapientes.

**De insinua/
tione secun/
da parte
exordij**

¶ De insinuatione.

In insinuatione seruant eadem: quæ & in reliquis exordijs: sed quā nequit anim⁹ auditoris statim & recte ad audiendum apparari: fit pedetētim & indirecte: quā causa turpis est: aut auditor est persuasus ab aduersario: aut defatigatus audiēdo: & fit fingendo uelle aliud dicere: quā quod dicendū est: quādo causa est turpis: & paulatim descendere ad rem: quādo autē est persuasus: cū aliqua uæhemēti criminatione de aduersario: cū autē est defatigatus cum aliqua fabula: cauillo: uel facetijs: hoc modo.

¶ Exemplū de insinuādo apud auditorē in causa turpi.
Non nego princeps optime plurimū errasse **G**aium: qui tuā læserit maiestatem: esseque tantū nefas acerbissime plectēdum: in eumque debere nō te solū uæhemētius animaduertere: sed uniuersum hūc populū omni telorū genere irruere. **Q**uid em̄ cōmitti pōt a quoque scelerati⁹ aut importunius quā si quid in principem cōmittat: præsertim adeo per humanū atque pbenignū: a cui⁹ incolumitate omnis nostra pendet incolumitas: Id ut nefariū est sceleris genus: ita in nullo tolerādum. **V**erum ubi tuam soleo mecum animo.

uoluntate misericordiā in omne hominū genus: a quo cru-
delitas maxime abest: nequeo nō existimare: de eius uita
apud te posse fieri uerba: qui cum p se nihil promeruerit
omnia demeritus sit: per sui tamen generis nobilitatē: uir/
tutem ac gratiam: possit sperare non nihil. **L**ælium absol-
uisti qui longe fuit peior ac insolentior. **A**t hic ea familia
cretus est: quæ tibi fuit semper iucundissima: eo patre na-
tus: qui tecum nō paruam consuetudinem nactus est: eo
socero uiuit: quem amas plurimū: itaq; cum nihil afferre
ualeat: qd̄ audiendum sit: ad iudices: at ad facillimū prin-
cipem: & suorum amantissimū nihil non audiendum affe-
rat. **A**tende igitur dux optime: ut non quis sit **G**aius hic
uir hoc casu pessimus cognoscas: **N**osti enim nūquid gra-
tiæ mereat: demeret enim omnē indulgentiā. **S**ed quid
sui dicant agnati: cognati: affines: omnesq; pp̄inqui: quos
semper audis māsuētissime: admittisq; iucūdisime q̄ pec-
carunt in te nihil unq̄.

¶ Exemplū insinuandi: auditore p̄suaso.

Fuit **G**aius hic uir bonus o princeps optime apud regem
Gallorum: non minore auctoritate quondam & gratia: q̄
apud te sit. **C**um accepisset pecuniā a **C**olomella quodam
Lugdunēsi mutuam iamq; restituendi tempus imineret:
Colomellā accusauit homicidij: **C**æsus iueniebat homo:
testes habebat paratos **G**aius: qui græcorū more testimo-
niū darent mutuū. In iudiciū iuit: cōiicit **C**olomellā: coe-
git damnari. **N**am & torqueri coegerant testes: damnat⁹
exclamat: superosq; inuocat testes. **M**iraculo quodam fa-
ctum est: ut uox in plebē facta sit: capiendū **G**aiū: testesq;
quæstionādos. **D**iffugit accusator: **D**iffugiūt improbi te-
stes: **C**ulpā detegūt absentes: ductiq; cōscientiæ metu: **L**i-
berat **C**olomella. **Q**uid si hic quoq; probabit o dux opti-
me: **G**aium hunc assuefactione malorū minime pudentē:
eodem genere criminandi hoc temporis in hūc **S**empro-
niū esse nixum: **I**taq; non tā res ipsa cōsideranda sit primū
q̄ accusatoris cōditio. **A**ccusati uita: mox ad rerum argu-

Gracū testi-
monium

PRAECEPTA ARTIS

mēta deueniendū: ut aliter longe rem habere intelligas
q̄ probatū sit hactenus: utq; a uictō uictor facillime supera
ri possit. **Nam** q̄ ipse sis prudens: q̄ rerum humanarū peri
tissimus: omnes scimus: & q̄ mature soleas consultoq; om
nia prouidere. **Me** uero nō ignoras: nunq̄ mentientē ad
te ire: multo nunc minus.

¶ **Exemplū** insinuādi ubi est auditor defatigatus.

Terra gigā. **Cum** peperisset: ut poetae fabulant: **Gigantes** tris **Tellus**:
tes procrea ut **Phaetontis** iniuriam in deos ulcisceret: nec quicq̄ pra
uit & tandē ualuisse: enixa est tandem simiam: quae superos cum to
simiā

nitruis fulminibusq; uacarent: irrideret. Itaq; fraterculus
ille gigantum: ubi caelum misceri audit: ore in aerem uer
so: dentibus labijsq; biascens debacchaet in **Iouem**: **Id** est
hoc loci noster hic aduersarius delphino tortuosior: gib
bosior monstruosiorq; secutus: qui cum alia nos nulla de
primere posse uideret uia: in prolixitate sermonis eousq;
lapsus est: ut ad dicendū apud defatigatū audiendo prin
cipem nihil nobis reliquerit temporis. **Nil** dixit quod ad
causam attineat: & multa tamē est frustra profecutus: cre
dens eo se pacto: ut simia in superos irridendo uersari: qd̄
si tuam animi moderationem considerasset: nunq̄ attigis
set. **Es** enim omnium & prudentissimus & æquissimus: nec
potes audiendis etiam profusius loquētibus bestiolis de
cipi. **Nam** **Alexandri** more: cum quicq̄ ab aduersario di
citur: una oclusa quidē aure: dicis eam te absenti aduer
sario seruaturum: ad quam: ut certo scio: mihi seruatae:
pauca prosequar.

Alexander
magnus

Ne cōmu
ne sit exor
dium

Vulgare
impropriū

Sciendum est autē: euitari uahementius oportere in ex
ordijs: ne sit exordiū cōmune: hoc est: quod possit in om
nes causas cōmuniter cōuenire: sed proprius uideat eius
causae. **Ad** hęc autem ne sit uulgare: hoc est: quod solet a
pluribus tractari. **Ad** hęc uero ne sit impropriū cum cau
sa: hoc est: quod non sit insinuatio si oportet: aut prœmiū
hoc modo.

¶ **Exemplū** de exordio cōmuni.

Dicturus sum o patres amplissimi de ijs rebus: quas admirabimini: quippe raris & inusitatis & uobis iucundissimis. **A**ttendite modo perhumane: censeteq; me uirum esse: quod nesciam: nec mentiri: nec assentiri. **V**os autem non ignoro tales: ad quos nihil sit afferendum incultum: nihil non elucubratum diligentissime.

Exemplū exordij uulgaris.

Demosthenis Ciceronisq; opus esset hoc die nobis eloquentia: ut magnitudini rei de qua mihi dicendum est satisfacere possem. **A**t ego apud uos dicturus uiros doctissimos ac disertissimos undiq; titubo: palleo: tremo: ac labesco: nescio quid potissimum auxilij mihi sperem: cum elinguis pene sim: aut quid potius laudis non desperem. **S**ed si hoc muneris uestra sim tandem benignitate consecutus: ut me perhumane audiatis: spero non nihil uestra recreatum gratia in medium allaturum: quod uobis non erit in iucundum. **A**ttendite igitur per deum immortalē: attendite ut audiat uestra prudentia & auctoritate rem dignissimā: quam tenuoribus uerbis & minus elimatis prolatā.

Exemplū exordij non proprij.

Estis uos quidem o iudices ab aduersario persuasi: qui nequissimus omnium est: at ego uobis dissuadendum esse dico: ne quicquam credatis ei qui nunquam mentiri desijt. **A**ttendite modo diligenter: quid dicam cum nihil sim allaturus in medium non uestro consilio dignum.

Sciendum est autem: cum tria sint causarum genera: quæ **T**ria genera tractari possint a quocunq; uel scribente: uel dicente: hoc **r**a causarum est: demonstratiuum in laudem uel uituperationem positum. **D**emonstratiuum in suadendo aut dissuadendo collocatum. **D**eliberatiuum in agendo uel defendendo situatum. **V**nū **D**eliberatiuum tamē est: quod semper tractatur: demonstratiuum scilicet. **t**inum **N**am in iudiciali quem accusant: uituperant: quem defendunt laudant. **I**n deliberatiuo aut suadendo rem laudant:

PRAECEPTA ARTIS

Materia
q̄druplex
Honesta
Turpis
Humilis
Dubia

diffuadendo uituperant. **Sed** materia potest esse quadruplex: **Aut** honesta si pro uiro bono contra malū: uel si de nuptijs epithalamion: de funere epitaphion: de religioe: pietate: & omni laude. **Aut** turpis: si pro malo contra bonū: uel si de libidine: de aliquo uitio. **Aut** humilis: ut si de causa uili: ut de laudibus coquinariae uel factoriae. **Aut** dubia: ut si partē habeat honestatis: ptē turpitudinis. **Si** causa est honesta: est aperte pcededū in exordio modo quo supradictū fuit. **Si** causa est turpis: est insinuandum: ut superiorib⁹ exemplis patuit. **Si** causa est humilis: est amplificandum exordium exemplis similiū causarum. **Si** causa est dubia: est exordiendum ab ea parte quae honestatem cōtinet: ut si uir bonus cōmisit scelus: exordiemur uiri naturā: nō unius erroris sordem cōsiderandā.

¶ Ubi abstinet exordio.

Quandoq̄
exordio nō
est opus

Sciendum attē q̄ in plarib⁹ causis abstinemus exordijs: hoc est: qñ adeo est honesta causa ut exordio nō sit opus: ut si de religioe: de pietate &c. dicatur. **Item** ubi apud senatum agit uel principem in causa: in qua sapius dictum & redictum est. **Sed** animaduertendum est: q̄ licet nō sit opus exordio: potest tamen ubiq̄: ubi uel argumentatio: uel res agit uerbemens rogari auditor: ut attente audiat: & demonstrari oratorem eius fidere sapiētiae. **Nam** licet locus captandae attentionis & beniuolentiae nō sit pprie nisi in exordio: diffundit tamē p omnes oratiōis partes.

¶ De narratione.

De narrati-
one

Deinceps de narratione considerandū est: quae summaria quadā est expositio rei gestae: non tamē adeo summaria & breuis ut in attentione seruat. **Nā** ibi dumtaxat exposcit p docilitatem quadam: quae auditore faciat attētum: ut si dicat: **De** religionis hoc die dicturo mibi laudib⁹ quae sufficient uerba: quae sentētia: **In** narratione uero breuiter & aperte: & uerisimiliter exponitur causa: & quare illo die a loco tractanda sit: hoc modo.

¶ Exemplum narrationis.

RHETORICES

Hic dies cōcilio religiosorum designatus est. Itaq; in hunc locum nobis cōueniētibus qui religioni uacamus: iure ac merito nō nihil esse dicendum de religionis laude: præfēto huic integerrimo nostri ordinis uisum est hoc munus ad me collatum: eius mihi summam sunt partes trāsfigēda. Debet autē esse narratio breuis: ut superius attigi: di- lucida & uerisimilis. Breuis ideo dico: ne terat frustra tem- pus cū nihil adhuc de substantialibus dicat: sed dicturū se profiteat. Aperta uero ut nihil dicat confuse: ne animus auditoris incert⁹ ab audiendo distrabat. Verisimilis autē quia etiam res uera sine uerisimilitudine dicta fidem non faceret: ut si dicatur uirginē peperisse: & non dicatur quo miraculo factum sit: absolute fidem non faciet. Et in hoc maxime animaduertendū est: q̄ narratio non habeat ali- quid contorūū: aut idem repetitum: aut diffusum: aut ob- scurum: sed structurās habeat breues: & crebras: & quasi per enumerationē procedentes: ita ut quid sit dicendum potius appareat q̄ quid dicat auditores attendant. Est ma- la narratio longa: hoc modo.

Narratio

Breuis

Aperta

Verisimilis

¶ Exemplū de longa narratione uitiosa.

Magna res est profēto patres optimi: de qua uerba sim- bodie factur⁹: & tanta quidem ac tam grandis: ut nullius uel disertissimi oratoris lingua rei amplitudini satisfacere quæat. Agit enim funus mœroris plenum. Agit cōmu- nis totius urbis luctus. Agitur de publica ciuitatis poti⁹: q̄ priuata dom⁹ calamitate. Obijt diem Lælius uir maxim⁹ urbis primas: ciuitatis propugnaculū. Obijt diem Lælius omni laude cumulat⁹. Obijt is a cui⁹ incolumitate omnis pendebat ciuiū incolumitas: & cui⁹ obitu omnes obijisse dici possumus. Prob deum atq; hominū fidem: quis hoc animaduertebat erūnæ gen⁹: Quis hunc puidebat casū? Quis huc poterat cōuertere oculos: Obijisti tu tandē Læ- li: Obijt asyli reipublicæ tutor: Obijt fautor atq; ptector noster. Hic dies lugubris ē ei⁹ epitaphio designatus. Ego decret⁹ sum: qui & laudandæ illi⁹ uitæ mortis locū impleā

PRAECEPTA ARTIS

& nos consolet. **A**t ego consolandus qui pote cum nihil habeam solatij: possim quod in me non est in uos conferre. **O**mnes hic sumus ad luctum paratissimi: a cōsolationis omni genere alienissimi. **A**t dicam tandem: ne munus ad me collatum uidear euitasse: & eo dicā breuius: quod uel longius ac prolixius consolando dicens: nihil uel mihi uel uobis proficere possem.

De diuisione seu partitione.

De sex partibus epistolarum.

Post narrationē in oratione: quā omnia complectatē artis praecepta: sed statim succedit diuisione: quam aliqui partitionem appellant. **E**t sciendum q̄ ex sex partibus integræ orationis: hoc est: exordio: narratione: diuisione: cōfirmatione: confutatione: cōclusionione. **T**res habent apparatus dicendorum: hoc est: exordium ad cōciliandos auditorū animos & apparandos ad audiendū. **N**arratio ad aperiendum & rei rationem & temporis causam. **D**iuisio ad partiendum materiā: ut sit attentior auditor ad ea quā dicenda sunt. **D**uæ sunt expositiue rei: hoc est: confirmatio succedens diuisioni: & cōfutatio diluens uel expressas uel tacitas obiectiones. **V**ltima uero: hoc est: conclusio est eius complexiua quod suadere aut dissuadere nitimur. **I**dem obseruant iuriconsulti qui in cōsultando: primū utuntur quadam præfatione mox exprimendo casum enarrāt: tū dubitationes exponendo diuidunt: dehinc ad unāquāq; dubitationē respōdendo & allegando confirmant: dein de obiecta confutant: ultimo concludunt quid petat q̄q; iudicandum sit. **I**dem prædicatores tenent: ut p̄positione thematis exordiant: quare illud thema potius eo die p̄sequenē declarando narrent: tum de quot partib⁹ dictūri p̄ponendo diuidunt: ad hęc unāquāq; partē enucleando confirmant: tum uero si qua uel obiecta sunt uel obijci possunt: confutant: ultimo concludunt sic aut sic esse faciendū. **D**iuisio autē hęc neq; plures q̄ tres i partes distinguī debet nec in pauciores: ne si i plures: tediu audituris afferat & de eis sit fastidio: si in pauciores: non confundat

RHETORICES

eorum mentes.

¶ Exemplum bonæ diuisionis.

Et cum mihi de uita morteque Lælij dicendum sit: tria dumtaxat perinde: ac pcurriendo complectar. Quæ fuerit huius ab ineuntibus annis institutio: Quis totius uitæ deinde progressus: Quis tandem mortalis huiusce uitæ finis: Ut intelligat obijssene tantus uir: an potius adhuc uiuere censeatur.

¶ Exemplū malæ diuisionis.

Iam igitur in hoc funere mihi dicendum est: quis fuerit ipse Lælius de quo hic agimus. Iam uel inuitus huc prouebor deleganti uela uentis: sex mihi considerata sunt uerbis fortasse prolixioribus: sed re certe breuiora. Horum aliud erit in huius familia cōstitutū: ut intelligat quibus hoc funus mœstū sit. Aliud in parentū luctu decretū: ut uideat quāti sint precij q̄ hoc filio sunt orbatī: Aliud in eius educatione ac uita progressu: ut cognoscat q̄ & ipse bonus esset & bene afficeret uniuersā hanc urbē: Aliud in eius dignitatibus ac titulis: ut teneat q̄ placerēt eius mores principibus cūctis: Aliud in eius doctrina: ut exprimat q̄ esset omnibus bon⁹ & utilis & necessari⁹: Aliud autē in eius obitu: ut accipiat quāto nos cōfecerit dolore.

¶ De confirmatione.

At confirmatio totuplex debet esse: quotuplex diuisio: hoc est: unaquæq; partitionis pars debet cōfirmationem habere ppriam: Verbi gratia: Si dictum est in partitione dicendum est de Lælij educatione: in cōfirmatione dicatur hoc modo.

¶ Exemplū bonæ cōfirmationis.

Et cum de Lælij educatione primo loco mihi dicendum sit: attendite obsecro patres optimi q̄ sit educatus permodeste. Quod attinet ad nutrimentū: ijs cibus educatus est: qui bus aleret: ac uiueret: non quibus uoluptatis sordes pararentur. Non enim ad incontinentiam est educatus sed ad omne modestiæ genus. At moribus ijs certe: quos rari so-

PRAECEPTA ARTIS

lent adipisci: quibus & uita iucundior est: & laus diuturnior. **D**idicit modū in omni seruandū esse uita. **I**n admodū puer uigiliat̃: sobrietati: pudicit̃: usq̃ ad deo incūbebat: ut in ediam: algorem: æstum nō metueret: adeo ut maiores natu superare uideret: disciplinæ uero militari tã paratus ac accinctus erat ut **M**arte natus censerī posset: tolerantia singulari adolescēs: & periculorū nō timidus: laborum nō fugax. **H**æc huius educatio tã tenax uirtutis atq̃ probitatis q̃ alia uoluptatis atq̃ maliciæ.

¶ Exemplū malæ confirmationis.

Ne autē singula prosequar: uno dumtaxat uerbo sex illa complexus declarabo: quantus hodie nobis amicus: suis uero filijs ac propinquis sublatus sit. **N**am **L**ælius generosa familia cretus optimisq̃ parentibus natus: educatus est modestissimē: famam optimam propagauit: sibiq̃ dignissimus ac nobis utilissimus fuit: nec nobis minus summa cū laude: q̃ sibi diem obiit. **C**ur est tot titulis ornatus: quia uir clarissimus fuit. **C**ur tam eum celebrabant docti: quia uir doctissimus fuit. **C**ur tam eum lugemus omnes: quia erat nobis eius uita plurimū necessaria. **V**ir inquā fuit per paucorum hominū: omnibus charus: cunctis dilectus: omnibus uenerabilis.

¶ Sciendū igitur q̃ cōfirmatio ut debet esse aperta & rationibus referta: ita minime confusa: ut simplex complexaq̃ partem & argumēta partis sub qua iacet: ita nō multiplex cum partibus aliarum partium: quibus aliæ debent seruire cōfirmationes: & artificiosa in argumēto: aut perfectio: aut mediocritas: aut minimo.

¶ De argumentatione.

Argumentatio autē omnis ea est ratio: in quam uis cōfirmandi: aut cōfutandi distribuit̃. **E**a est aut perfecta: & sic distributa in quinque partes: hoc est: in propositionem: rationem: rationis confirmationem: rationis exornationem & complexionē. **A**ut mediocritas: & sic diuisa in propositionem: rationē: rationis cōfirmationē & complexionē. **A**ut

Argumen/
tatio.
Perfecta

Mediocritas
Minima

RHETORICES

minima: & sic tripertita in ppositionē: rationē: & cōplexi
onē. Est autē ppositio caput & fundamentū argumētatio- **Propositio.**
nis: qua pponimus: quid arguere uelimus: quæ a logicis
solet hodie maior appellari: hoc modo.

¶ Exemplū ppositionis argumētationis.

Nemo negat deberi supremos illis honores qui cū & uiri
fuerint boni & urbi iucundissimi: diē in negocijs suæ ciui-
uitatis ultimū obierūt. At ratio secunda est argumētatio-
nis pars: qua probat̄ ratione: quod in ppositione ppositū
est: hoc modo.

¶ Exemplū rationis argumētationis.

Nam nisi honoraremus huiuscemodi uiros: & ingrati ui- **Ratio.**
deremur iure ac merito: & nemo bonus apud nos esse di-
utius uellet. Tum ratiois succedit cōfirmatio: quæ ampli-
ficat rationem ipsam: ut apertius intelligat̄ id quod pro-
bandum est.

¶ Exemplū rationis cōfirmatiōis argumētationis.

Quanta uero esset ingratitude: quā nefaria pestis: quam **Rationis:**
euitaturi forent omnes boni: ut in eos fuerimus mali qui **cōfirmatio**
fuere non in alios solū omnis sed in nos ipsos multo magis
optimi: Hoc ut & abominādum esset & inauditū sceleris
genus: ita detestandū & execrandū omnibus: ita nemini
tolerandū. Continuo conuenit exornare rationē ut pro-
fusius ea quidem amplificet̄: & sic magis at̄ditoribus per-
suadeat̄: hoc modo.

¶ Exemplū rationis exornatiōis argumētationis.

Accedit huc etiā non fama solū: sed uiuendi ratio: sed hu- **Rationis:**
manitatis cōsuetudo: sed ppria cuiusq; utilitatis causa qb⁹ **exornatio**
minime seruiret̄ usq; si essem⁹ in eos ingrati: qui fuere uiri
graves: & in patriā pientissimi. Nam famā certe quarere-
mus pessimā: nec malā minus q̄ **Diomedes:** qui homines **Diomedes**
dabat armētis pabula: uel **Busiris** q̄ hospites apponebat **Busiris**
altaribus: uel **Lycaon:** q̄ eos obrūcans comedebat. Non **Lycaon:**
enim minus male agitur: si negligitur funus: q̄ si eripitur
functi uita: cum in eripienda uita uel metus possit esse cau-

PRAECEPTA ARTIS

Virgilius sa uel odium: ut illud est **Virgilij**. Aut odium crudele ty-
ranni: aut metus acer erat. In negligendo aut funere nul-
la q̄ ingratitudinis supersit causa. Tum nemo laboratur⁹
esset: ut comoditati conducatur nostrae. Cū uideret quales
fuerimus in reliquos. Quid sibi sperandum sit in uita: non
ignorat: cū in morte nihil sperare possit. ¶ Statim succe-
dit cōplexio: & cū ratio ea sit quae a logicis dicitur hodie-
nis: minor: complexio ea est quae conclusio ab illis appel-
lat: quae cōplectitur atq; concludit summam ex supradic-
tis ita sentiendū: ut propositū est: hoc modo.

Cōplexio ¶ Exemplū cōplexionis argumētationis.

Gobrem cum **Laelius** uir optimus fuerit: & nobis utilissi-
mus: & officiosissimū sit taliū funus honorare: ingratissi-
mū autē silentio praeterire: iure optimo constitutū est su-
premos pietatis honores huic exhibere funeri ut & nos
semp amādos: iuuandosq; cuncti prouiores sint: & ad uir-
tutē facilius inflamment.

¶ Cum autē est causa breuior: ut in epistolis familiaribus
aut in orationibus habentibus gratias: Argumentatio est
quadripertita: aut triper tita: hoc modo.

¶ Exemplū argumētationis quadripertitae.

Animus certe bonus: si referre gratias acceptis nequit of-
ficijs: at habere potest: ac agere debet. Quis enim in non
explendo pro uirili sua officio uir aut bonus: aut æquus
appellandus est? Nam qui pro animi superbia sibi censet
non officiose factum mun⁹: sed debitum esse: is est ab hu-
manitate alienissimus: potiusq; in bæluarū cœtu cōnume-
randus: q̄ inter homines collocandus. ¶ Si & bonae men-
tis est officijs habere gratiā & inique ac afferre non habe-
re: nō debemus tibi solum: & habemus: ac agimus grates
sed cupimus referre posse. Continuo succedit argumē-
tatio triper tita in epistolis & orationibus breuioribus: ut
in nuptialibus: & pontificum ac principum ingressu: aut
primo aditu.

RHETORICES

¶ Exemplū argumētionis tripertitæ.

Cum deberem ad te ire optime princeps: tum etiam hoc plurimū desiderabam. Quis enim: cui tantillum sit ingenij se totū non debet tuæ diuinæ potius q̄ humanæ uirtuti: Quis autem cum debeat non desideret pariter præsentem te intueri: quasi naturæ quoddā in terris simulacrū? Itaq; cum & officio meo simul & cupiditati uidendi tanti principis satisfacturū hoc aduentu uiderim: accessi: supplicaturus nihil aliud q̄ ut me ames.

¶ De cōfutatione.

Confutatio nihil habet aliud artificij: q̄ quod est expressū De confu-
in confirmatiōe: respondet & confutat obiectiones: hoc tatione.
est: si quis obiecerit aliquem esse litterarum ignarum confutatur: hoc modo.

¶ Exemplū confutationis.

Ignarum me dixit litterarum: quasi possit recte quicq̄ de litteris hæc bælua iudicare: q̄ a bonis artibus alienior semper fuit: q̄ ignis ab undis. Adhibui ab ineuntib⁹ annis usq; diuturnam bonis litteris operam: nec id quidem coactus nec inuitus. At ultro sponteq; tam libens: q̄ cum esuriens cœnabam: Videbā enim q̄ nihil in uita mortalium foret cum litteris comparandum: quæ & uiuis præsto essent: & famam laudeseq; luce functis suppeditarent. Quomodo ergo uel ignarus esse potest: uel nō doctissim⁹ ille plane: qui natiuo quasi munere: litteras cum lacte hauserit imbibitq; ac ijs maximopere delectat⁹ nihil omiserit quod ad earum quærendam rationem attinuerit: ¶ Succedit nōnunq̄ amplificatio per enumerationē: & hoc fit q̄ est oratio pfectissima: & ne orator esse prolixior duceretur: breuius & confirmauit & cōfutauit: sed aut de argumētatione aliquid superest quod amplificat: aut de confutatione aliquid restat quod recriminat: hoc modo.

¶ Exemplū amplificandæ cōfirmationis.

Prætermisi consulto ne prolixior fierē ac uobis tediosior

PRAECEPTA ARTIS

patres amplissimi: quantis hic **L**aelius in ætate admodum puerili floruerit exemplis modi atq; modestiæ: q̄ fuerit æqualibus quasi præceptor & morū institutor: maioribus natu admirabilis: minoribus uenerabilis. **N**ihil dicebat in/ sipide: nihil ridebat scurrile: nihil faciebat indignum facti recordatione. **A**pud quot fuit urbium populos in summo quidē honore: **A**pud quot principes iucundissim⁹: **A**pud quot diuersarū bonarū artium tam colendus q̄ admittendus: **Q**uotiens magistratus exercuit æquissime: quotiens in patriam redijt honoratissime: **C**um aberat: fama ferebat elegantissima: cum aderat: gloria spargebat iucundissima: **N**ā & absens consultissime: sapiētissime: fortissimeq; uiuebat: & præsens nihil temere: nihil in sipide: nihil moliter uel agebat: uel dicebat: uel deniq; cogitabat. **H**abet autē hæc amplificatio structuras crebras: cum sentētiosis ac grauib; uerbis: ut enumerare potius uideat: q̄ uel re/ petere: uel diffuse aliquid prosequi.

Exemplū cōfutationis amplificadæ p̄ recriminationē. **S**ed ne gloriæ hic belluo nebulos; p̄nciosus ac unicepe/ tulans: quicq̄ in me protulisse quod me mordeat: postea q̄ ad ea respondi: quæ obiecit manifestos; declarauī: q̄ iniqui dixerit: q̄ abiectus nobis: q̄ impius uideat patres amplissimi si recriminor hominē impurissimū: sed cogor hæc angustia temporis cōticescere. **Q**uod si dicerē: obstupescere uos cogerem: quod acerbissimus parricida me audeat accusare ignorantia. **N**am si nescirem litteras: id accusati/ onis genus nihil p̄tineret: cum me dicat non admittendū prætorem: quod iniquus sim: iniquitatis quēq; arguit: qui parricidium adhuc habet ante oculos: **A**pud omnes hic fuit semp in dedecore. **N**ullius familiaris diutius fuit: quē non fraudarit: **D**ecoctōrē hunc appellant omnes sui: præuaricatorē alieni: dolosum singuli: nihil cogitauit unq; boni: loquit̄ nihil non p̄plexe: uafre: callide: maliciose. **V**ersi pellis est penit⁹: ac eiusdē rei simulator atq; dissimulator.

De cōclusionē generali & de epilogis.

Quæ sit dicenda generalis cōclusio: & qui sint epilogi: particulares inquā conclusiones: quæ peroratiōes apud nos appellantur: & quo ab amplificatiua peroratione differat quæ solet dici peroratio p̄ amplificationē & enumerationē: est nobis diligenter considerandum.

Conclusio em̄ est terminus orationis: q̄ cōplectit̄ breuiter ratiōes in uniuersa oratione tractatas: & id quod ex illis inferē: ac ab eo qui orauit impetrari quærit. **E**pilogus aut̄: hoc est peroratio est particularis conclusio: nō totius orationis sed alicuius orationis mēbri. **N**am si oratio uniuersa ē quali corpus: sex illæ supradictæ partes: hoc est exordiū: narratio: diuisio: confirmatio: confutatio & conclusio sunt quali membra illius corporis: & quæ hisce singulis membris singulæ cōpetunt conclusiones: appellantur epilogi seu perorationes. **E**t ita **C**icero dicit quattuor locis conclusionibus utendū: sc̄dm̄ exordiū: sc̄dm̄ narrationem: secundū firmissimā argumentationem: & secundū conclusionem.

Exemplū epilogi sc̄dm̄ exordium.

Cum igitur & honesta sit res a me dicēda: & talis quæ uestra sit auditione dignissima patres optimi: quāto sim breuius dicturus: tam uos audite diligentius: ut quid uestra sententia reportare queam: non sperauerim solū: sed sim assecutus.

Exemplū epilogi sc̄dm̄ narrationē.

Quare cum dies ad dicēdū me inuitet: & dignitas causæ uos ad audiendū patres optimi: & ego sim dicturus q̄ breuissime: satis me hac oratione cōsecutū arbitrabor si nihil dixero: quod & hoc loco & uestra præsentia fuerit indignum.

Exemplū epilogi sc̄dm̄ firmissimā argumentationē.

Itaq; cum & bonus uir **L**ælius semper fuerit: & in patriam pientissimus: & omni laude cumulatissimus: debet tantū honoris uel hac luce functus consequi: quātū nec eius bonitati sit denegādum: nec dedeceat patriam: nec ab eius

PRAECEPTA ARTIS

sit alienum laudibus.

¶ Exemplum epilogi scđm conclusionē.

Cum ergo uobis manifesto constet potius uiuere: & uere quidem uiuere: q̄ diē obijisse **L**aelium: nedum non esse laudandum nobis existimo: uerū etiā ridendū: lætandū: exultandūq; uabemētius: q̄ ex his terrenis tenebrarū latebris in æternæ claritatis splendorem peruectus: nobis est futurus apud deum optimū maximū perpetuus procurator.

¶ Exemplum conclusionis generalis: cuius superior epilodus fuit conclusio exemplificata.

Audistis patres optimi: q̄ fuerit elegāter ab ineuntib⁹ annis usq; institutus **L**aelius ad omnē ingenij adolescentis indolem: q̄q; profecit assidue omni uirtutis genere ad omnē laudis gratiā cum maxima cunctorū & suorum & exteriorum admiratione: utq; tam præclare: pie: religioseq; diē obierit: q̄ præstanter: prudēter: iusteq; uitā assidue degerit: utq; nemini dubiū esse possit hunc ad superos redijisse unde fuerat ad nos demissus: & quo cunctos suos cogitatus continue dirigebat. **Q**uo fit ut de eius uitæ mortisq; recordatione sedet mœror uester suapte natura: nec tam censeatur perijisse: q̄ uiuere **L**aelius: cum eo profectus sit: ubi uera est: non fucata uita. **R**eliquū est: ut quando aperitissime declaratum est: **L**aelio nihil operati⁹: nihil commodus contingere potuisse: non solum non feramus moleste quod ei iucundissimum est: sed sibi gratulemur: nobis autem hac ipsius digressionē gaudeamus: cum & ipse cū cælo terras mutarit: & uana quæq; mortalium pro æterna beatitudine: & nos apud superos procuratorem: auctorem factoremq; nacti simus consiliorum operationumq; nostrarum.

De colorib⁹

Sciendum q̄ quidā sunt progressus tractusq; uerborum ac sententiarū qui solent apud nos colores appellari: quibus scilicet ueluti colorib⁹ imagines: ita orationes ornata quodam poliuntur. **E**x quibus qui solent esse magis in usu hi sunt.

¶ Exemplū coloris similiter desinentis in tempore: mo/
do: uoce: ac natura uerbi: sed raro. **Desinens**

Ego te plurimum amo: tuos uāhemētissime obseruo: cæ/
teros ex tuo genere sūmope colo. **Vel sic.** Quis est **Læli**^o
quem plurimū ob generis nobilitatē amaui: **Quem** uābe/
mentius ob eius uirtutes obseruaui: **Quem** ob charitatē
in patriam summopere semper laudaui:

¶ Exemplū coloris similiter cadentis in eodē casu eiusdē
generis & declinationis: sed raro.

Quē dicis amādū: **Læliū.** Quē asseueras laudādū: **Læliū.** **Cadens**
Quē affirmas i cælū sūmis tollēdū esse uocib^o: **Læliū.** **Vel**
sic. **Quæro** q̄s sit in hac urbe bonus: **Lælius.** **Posco:** quis in
hac regione sit iustus: **Lælius.** **Mecū** animo uoluto: q̄s hic
sit doctissimus: **Compertus** est mihi solus **Lælius.**

¶ Exemplum articuli in uerbis pluribus eius fere uigoris: **Articulus**
expositis cum periodis: & crebro.

Quo te magis mecum ipse contemplor: hoc magis ac ma/
gis afficior tuæ laudi: uirtuti: probitati: pietati: sapiētix: san/
ctimonix. **Vel sic.** Omnes una eadēq; uoce te dicūt: prædi/
cant: admirant q̄ bonū: integrū: castū: prudentē: constan/
tem: fortē: iustū: grauē: incōcūsum: piūm. **Dissolutū**

¶ Exemplū dissoluti in cōstructionibus uarijs eiusdē fere
uigoris: expositis cum periodis: & fiunt crebro.

Tuos omnis semper dilexi: **Tibi** plurimum afficior. **Ex** te
natos summa prosequar pietate. **Admirabor** assidue tuas
laudes. **In** omnē rem tuā præsto me paratissimū inuenies.
Quod ad te attineat nihil negligā. **Neq;** dignitati: nec uti/
litati tuæ deero unq̄.

¶ Exemplū coloris exempli in rei antiquæ summaria reci **Exemplū**
tatione ad magis persuadendū: nō nisi in argumētis.

Vt **Dauid** dum filius morbo laborauit: fletu precatus est **Dauid**
deum q̄ mederi poterat: ubi diē obiit: purpurā induit: dei
sele accōmodans uoluntati: sic nos debemus: quādo nihil **Hercules**
omissim^o dū uixit: posteaq; ad superos **Lælius** rediit: æqua **Bulirim**
mēte ferre quod a deo institutū est. **Vel sic.** **Vt** **Hercules** domuit

PRAECEPTA ARTIS

domuit **B**ulirum: sic te domabit **H**ercule nō inferior: q̄ su-
peras imanitate **B**ulirum.

Sententia ¶ **E**xemplū coloris sentētiae uæhemētis ad p̄suadendū.
Non est em̄ minor in homine laus: q̄ philosophus studue-
rit fieri: q̄ si discere curauerit philosophiā. **S**unt em̄ aliqui
philosophiæ studijs clari: qui cum multa & teneant & do-
ceant: se ipsos ignorant. **A**t qui uitā agunt philosophicam
sunt in quibus unq̄ est uera gloria defutura.

¶ **E**xemplū similitudinis.
Similitudo **U**t asinus solet suo ruditu omnē metri musicā consonan-
tiam: sic tu quidem tuo isto ignorantiae sensu omnem me-
tiris aliorū doctrinā. **V**el sic. **N**on ē in te fabulosum qd̄ de
simia dicit: quæ quo altius progredit: eo magis sua dete-
git pudibunda. **Q**uo em̄ tibi plura tribuis: eo magis & uæ
cors diceris & uæ sanus.

Circuitio ¶ **E**xemplum coloris circuitiōnis: quæ rem unam uel uita:
uel titulo: uel cognomēto: uel aliqua exprimit proprieta-
te crebra in poetis.

Hercules **Q**ui corona populea: tergoreq; cleonei leonis: ac claua
delectatus est: ei: qui humeris cælū sustinebat succedens:
ea sustulit mala uirginū: qbus peruigil præerat draco: eūq;
coegit suis esse pabulum tonlis: qui humanis corporibus
suos alebat equos. **V**el sic. **C**ui reserādi cæli sunt datae cla-
ues: is etiā obtempabit: **Q**ui thraces iandudū occupauit:
pauloante **E**uboia: modo **C**apham. **V**el sic. **O**mnem morta-
le animal ac rationale quod tu cogitas: consulto sentiret.

Occupatio ¶ **E**xemplū occupationis tacitæ: q̄ color crebro intercur-
rat ad augendā suspitionē nel opinionē.

Papa
Occupatio
tacita
Prætere quæ possem in hūc nebulonē dicere: si maledi-
cendi potius huc causa conuenissem q̄ tuendæ rei ac fa-
mæ meæ gratia. **T**ot em̄ huius afferrē in campū scelera:
quibus apud omnes est populos Italiæ **G**alliæq; famosissi-
mus: ut & admirari uos cogerem: & ego dicēdo defatiga-
tus ex plurimis uix attingerē aliquid. **V**el sic. **N**on profe-
quor huius uitā ac mores: omnēq; superiorū temporum

RHETORICES

suā peregrinationē: q̄b⁹ manifeste cognosci posset: hoc uiro Iuliano præstantiorē esse neminē: excellentiorē inter nostros nullū: magis illustrē gloria nobis neminē.

¶ Exemplū occupatiōis expresse: quæ cū alia nō habeat **Occupatio**
quasi supersit multo plura bona uel mala dicit aliqua. **expres**

¶ Quot occurrunt hui⁹ scelera: ebrietas: leuitas: luxuria: im-
pudentia: temeritas: quibus & Romæ sese omib⁹ expres-
sit: & Mediolani pene damnatus est morte: & Venetijs
eiectus urbe: quæ quidē si afferrē in mediū omnia: & ego
possem accusari ob scœnitatis: & uos pro modestia uestra
nequiretis audiēdo tolerare. **¶** Vel sic. **T**āta sunt hui⁹ apud
bonos omnis ornāmēta: in adolescentia quidē apud græ-
cos studioꝝ: pericula disceptādo ac docendo: in reliq̄ æta-
te apud Italos & Bononiæ & Paduæ & Romæ laudū præ-
conia: quæ in plurimis magistratibus apud maximos pon-
tifices: & alios principes cōsecutus est: ut si uelim dicēdo
prosequi: nō modo sim prolixior q̄ hæc oratio patiat: sed
uel prolixius dicens minimā partē attingā.

¶ Exemplum interrogationis: sed raro.

Interrogatio

¶ Quis fuit hostis reipublicæ: Augustin⁹. **¶** Quis iniquitatis
auctor: Augustin⁹. **¶** A quo paratæ sūt insidiæ ciuib⁹: **¶** Quis
cōmunes ciuitatis pecunias furtiue in proprios conuertit
usus: **¶** Quis litteratorum persecutor: hic ipse. **¶** Quem au-
diuim⁹ nunq̄ attentasse: quod nobis non esset obfuturū:
hanc feram.

¶ Exemplū cōduplicationis: sed raro nisi in poetis.

Condupli-

¶ Tuus ille perditissimus animus o Augustine: tuus inq̄ ille catio
perditissimus animus plurimū attulit reipublicæ detrimē-
ti. **¶** Vel sic. **T**ua mēs ista bona **OL**æli: tua certe mēs ista bo-
na tuis ciuib⁹ fuit semper singulari adiumento. **¶** Vel sic in
simplici dictione: ut Iuuenalis. **T**u ne duos una sæuissima **Iuuenalis**
uipera cœna: **T**u ne duos. **¶** Vel sic in pluribus. **N**ullæ pro-
fuere uigiliæ huic urbi aduersus **G**allos: **N**ullæ profuere
uigiliæ huic urbi.

¶ Exemplum repetitionis.

PRAECEPTA ARTIS

Repetitio Laelij probitas hanc urbem in iudicando seruauit. Iuliani pietas hanc patriam in omni sua calamitate defendit. Iuliani sanctorum testimonia beneuolendi sunt nobis singulis exemplum fere quoddam. **Vel sic.** Augustinus interturbauit omnia. Augustinus doctos omnes insequitur. Augustinus sicarios apparauit. Augustinus urbem uiolauit.

Transitio ¶ Exemplum transitionis: qua non nisi in expedita una materia: decurrendo ad aliam utimur ad attentionem. **Nunc** autem satis de huiusmodi munificentia dictum sit: deinceps ad eius magnificentiam accedamus. **Vel sic.** In aduersarium hactenus de libidine: nunc ad illius auariciam persequamur.

Superatio ¶ Exemplum superationis. **Hic** sua uirtute iam caelum attingit: estque factus deus communissimus. **Vel sic.** Nemo tam saeuus est apud inferos qui possit cum huius sceleribus comparari.

¶ De summa colore.

Colores alij apud Ciceronem multi sunt: sed minime necessarii.

Figurae grammaticorum in usu necessariae praecipue tres sunt.

Parenthesis: hoc est oratio in oratione interposita: exornandi ac breuius dicendi gratia. **Hyperbole:** hoc est supra modum elata in sermone sententia: ut orationem magis augeat. **Et digressio** siue translatio: quae dimissa materia: ad illam aliquid affert externum: scilicet quo illa exaggetur: exemplificetur: deprimatur: aut aptior fiat persuasioni.

¶ Exemplum Parenthesis uel breuioris uel longioris.

Ego non tibi solum: sed omnibus ob incredibilem animi tui uirtutem (Es enim & doctissimus: & prudentissimus: & humanissimus) ea sum deuictus beniuolentia: ut nihil ad cumulandum adquireat. **Vel sic.** Cum Romam uenissem ad agenda meam (quam nonne scis) causam: **A**berat enim summus pontifex: **A**berant cardinales: **A**berat uniuersa curia. **N**ulla agebantur causae. **N**ullus erat auditorium liti. **N**ullus iudicabat. **N**ihil hactenus egi. **N**ihil attentauit. **Vel sic:** si parenthesis est prolixior ne prima excidant memoria uerba. **E**go te plurimum

RHETORICES

Cū qa sūma es uirtute tūc īsignis: tū qa me mātuo meosq; omīs q̄ studiose diligis: tum qa nemo bon⁹ est q̄ te nō uæ/hemētī beniuolētia prosequat (sic es promerit⁹) te igit̄ ic/circo plurimū nedū amo: uegetiā & obseruo: & colo.

¶ Exemplū hyperboles maxime in poetis.

Apud **Virgiliū** de **Aenea**: fama sup æthera not⁹: & rur **Virgilius. j.**
sus: **Tollitq;** ad sydera fluctus: **Nō** quia sydera possint flu/**æne.**
ctus attingere: sed quia altius dici nequeat. **Vel sic. Pul-**
cbrior Venere: castior es **Diana.** **Vel sic. Pygmeo** minor
es: turpior dæmone.

¶ Exemolum digressionis.

Clarus es tu quidem inter oratores: sed aliquis potius **De Demades**
mades q̄ **Demosthenes.** **Autē** em ad **Demadē** ire solitos: **Demosthe-**
q̄ orationē uellēt celerē & imeditatā: ad **Demosthenē** qui **nes**
pensata peterēt & elimata. **Proinde** cōsueuit dici: **Dema-**
dæ oratiōes nihil: at **Demosthenis** oleū sapere. **Clarus** es
tamen orator & celer.

¶ De dicendi scribendiq; generibus.

Dicendū autē eādē esse rōem in scribendo quæ & in di **De generi-**
cendo est: In utroq; rhetoricæ ac oratoriæ uis extat. **bus dicendi**
Orare: ore significat pnūciare: q̄re in dicendo est opus p **& scribendi**
nunciatiōis ratione. **In** scribendis autē epistolis: hoc est: mis **Orare**
siuis: ea ratione opus non est.

¶ De pronunciationis ratione.

Est autem pronunciatio in tris partes distributa: in uocē: **Pronūcia-**
uultum: ac gestum. **tio**

¶ De uocis uariandæ ratione.

Vox triplex ē: magna: mollis: flexibilis. **Magna** debet esse **Vox**
in argumentatiōib⁹: **Mollis** in rebus lætis: **Flexibilis** in mi
sericordia comparanda.

¶ De usu uocis.

Initio orationis uox sit parua: sed non infima: & inaudita:
sed quæ possit pedetentim augeri. **Mox** in narratione sit
altior: sed mediocriter. **Mox** in diuisione augeatur: sed
fiat augmentum ut non deueniatur ad clamorem percus/
c 4

PRAECEPTA ARTIS

forū aut uigilum nocturnoꝝ. **M**ox argumētationes mol-
litudinem & flexibilitatē consequant̄. **E**st em̄ uox mollis:

Mollis hoc est dulcis: nō aspera: nō rauca: non pturbata: sed quæ
tybiā potius imitet̄ q̄ tubā. **F**lexibilitas uult posse nunc p
materia exasperari: nunc mitigari: nunc flere: nūc ridere.

Si laudatio sit alicuius: uox sit mollis & mitis. **S**i uitupera-
tio: uox aspera. **S**i animat̄ aliquis in aliquē: uox dira & ira-
cunda. **S**i fun⁹ agit̄: uox mœsta & lachrymosa. **S**i sit alicui⁹

Exclamatio
nes execratio: uox alta & pturbata. **F**iat similiē exclamatiōes
asperæ ac depressæ. **A**speræ: cū causa ē nefaria: ut in uitijs
abominādis. **D**epressæ: ut in cōmiserationibus. **D**icendo
in causa scelestā: **P**rob deū immortalē: hoc scelus cōmisit
ne quisq̄ ali⁹: uox efferat̄ altissima. **D**icēdo caute iudices
ni tales castigetis: caute: uox sit & alta & turbata. **D**icen-
do in cōmiseratione: cōpatiendū esse mēdicis: uox sit mi-
nima & flebilis. **D**icēdo: illis subueniendū: uox sit lachry-
marū plena. **I**n poratione p̄ amplificationem uox sit medi-
ocris cū claritate pronunciādi: sed sine anhelitu: ne spirit⁹
defatiget̄. **I**n cōclusionib⁹ fiat uox mediocris: sed tardior
pronunciatio: ut intelligat̄ quid concludit̄. **T**amen semp
animaduertendū ne fiant exclamatiōes cū hac uocis mu-
tatiōe: nisi materia sit aut abominabilis: aut miserabilis: aut
admirabilis: aut rara: bona uel mala.

Vultus

¶ De uultus usu.

Cum uultus non sit facies: sed signum apparens in facie:
Quidius. ij. scđm animi motū: ut illud docet **N**asonis: **H**eu q̄ difficile
metamor. est crimen non prodere uultū: debet orator uultū accom-
modare uoci: ac materia. **N**am si rem flebilem exponeret
læto uultū: aut rem festiuā mœsto uultū: diceret̄ ineptus:
quī neq; rerum: nec p̄sonarū: nec temporū seruaret condi-
tiones. **U**t uno igit̄ concludatur uerbo: cum uerba sint ea-
rum notæ quæ sunt in anima passionū: pro uerbis sit uox:
ut dicere uideat̄ orator ex se nō aliunde didicisse: pro uo-
ce uero sit uultus: in pturbata uoce acerbus: in flebili sub-
tractus: ut animi uāhementia eo uultu intelligat̄ cum uer-

EPITHETA

horum conuenire uahementia.

¶ De gestus usu.

Gestus autē nō debet inurbanus uideri: ut neq; uultus: nec **Gestus**
uox in relata: debēt in scurrilē pfundi risū: nec in re mœ/
sta in muliebres distendi lachrymas aut uociferationes:
sed quo ad naturā consuetudinēq; uirorū deceat grauiū
& modestorū. Debet gestus ad rē exasperandā quæ uitu/
perat: aliqñ caput mouere minis. Ad rem mitē & misera/
bilē inducendā aliqñ palmas precatorias iungere: Inducē
do uirtutē hoies ad se inuitantē: brachia aperta pro exci/
piēdis uenientib⁹ demōstrare. **F**aciē autē nunc ad hos mo/
uere: nunc ad illos uertere cum qbus sit sermo: ne qñ sta/
tua loqui uideat uel puer: q sit occipatus in memoria te/
nenda quæ sua nō sunt. **R**em admirandā de superis expo/
nendo: frontē ad calū uertere. **R**em perniciosā pronū/
ciando: inferna respicere. **D**iuitias & pompas orbis dete/
stando: brachia aperta cū fronte & toto corpe circūuolue/
re. **R**em pudibundā in mediū afferēdo: tenere os ad ter/
ram uersum: deterrendo: manibus pedibusq; pulsare.

¶ De epistolarnm uia ac ratione.

Epistolæ uero multifariam habent materiā: ut in octogin/
ta infra patebit epistolaz titulis. **S**ed triplicē uim ac ratio/
nem: ut aliqñ sint familiares: aliquando familiarissima: ali/
qñ graues ac seriæ: seruenturq; in ijs duæ rationes. **P**rima
ratio stili: ut familiarissima sit in stilo infimo: familiaris in sti/
lo mediocri: grauis in stilo summo. **S**ecunda ratio artificij:
ut familiarissima simplicem habeat rei expositionem: ut
inter familiarissimos diciē: do: accipe: mitto: fac: sine mul/
ta circūitione: aut argumentatiōe: aut apparatu. **F**amilia/
ris uero aliquid: sed modicum: apparat autē argumētatio/
ne. **G**rauis autem pro rei qualitate: aliquādo uim oratio/
nis summa: aliquando mediocri: aliquādo parua tenet.
Nam oratio summa sex habet illas superiores orationis
partes: hoc est: si dicatur de pace aut bello tenendo in se/
natu ul' apud principē: oratio mediocri caret cōfutatio

PRAECEPTA ARTIS

ne nonnunquam & exordio. In causa honestissima: ut in nuptiis oratio parua est: quae caret exordio & narratione: interdum & diuisione: ut in uisendo principe: ubi dicitur quare illo uentum sit: & quid petatur: ut superius uisum est. Totuplex igitur epistola grauis quotuplex est oratio: aliquando omnes orationis complectitur partes: aliquando ali-

De stili ratione ac uarietate.

Infirmus Stilus infirmus non habet uerba ignaris paedagogulis communia: sed ornata: at non exquisita: non habet sententias uulgares: sed eruditas: at non raras: hoc modo.

Exemplum stili Infirmi.

Hic dies Lælij Paulinaeque nuptiis dictus est foelix.

Hanc ob causam in hunc conuenimus locum o ciues optimi.

Non improuide sibi consuluerunt: quod matrimonij leges subierunt: unde ois humana rite propagatur uita.

Mediocris

De stilo Mediocri.

Stilus autem mediocris habet non rara admodum & exquisita uerba uel sententias: sed meliora longe: ac rariora infimo stilo: ut si dicatur: hoc modo.

Exemplum stili Mediocris.

Augustinus Nihil est tam salubre humano generi patres amplissimi: quam posteritati operam adhibere: quodque Aurelius inquit: Generationi regenerationem praeparare oportet. Nam cum quoti die diuersis discriminibus in orbem dilabimur: debemus diligentius consulere successioni. Quod nequire commodius aptiusque lege fieri: quam si connubio mares foeminaeque sanctissimae coniungantur: quis est: qui nesciat? A superis est igitur ad mortaliu consuetudinem: utilitatem dignitatemque matrimonium institutum.

Gravis

De stilo Graui.

Stilus autem maximus & uerba complectitur rara: & sententias crebras: & auctoritatibus nititur: & profusiores habet estructuras: ut si dicatur: hoc modo.

Exemplum stili grauis in eadem materia:

EPIPHETA

Cum permagnū est onus & p̄difficile de ijs rebus oratio-
nem habere: quæ sit amplissima: & quouis oratore clarissi-
mo digna: **T**um illud hoc loci me reddit audentiorē: q̄ ex-
ilitas ingenij mei patiat̄: qd̄ estis uos patres amplissimi: ut
eruditissimi: sic omniū humanissimi atq; unice p̄benigni.
Matrimonij uero laudes & si sunt innumerabiles: tales ta-
mē: ut uel litterarū experti: sua succurrāt sponte: nolintq;
titubare pro se quēq;.

¶ De titulorū Epithetorūq; ratione ac usu.

**De titulis &
epithetis**

Uebementer aut̄ errat̄ in titulis uel scribendarū ep̄i-
stolarū uel dicendarū orationū: in epithetisq; hoc
est adiectiuus quasi cognominib;: quæ solent dicē-
do scribendoq; imponi: tā rebus q̄ p̄sonis: etiā in prosopo-
pœia: de qua statim inferius dicit̄.

¶ De prosopopœia crebra in poetis.

Solent em̄ poetæ: qui cū oratoribus eandem seruāt artē:
licet alia oratiōis lege: hoc est carminib;: ut i prosopopœia
quæ sibi de re insensata sensibilis fingit faciē: ut meli; in au-
ditoris lectorisq; imprimat mentē: ut **Virgilius** Atlantem
Libyæ montē fingit senem. & c. **Martianus** artes liberales
suis fingit corporibus. **V**t igit̄ esset turpe uitium fingere
corpus formosum: uirtutē uero corpus deforme: **Angelū**
turpem: dæmonem pulchry: sic dicere mare frugifery: aut
terrā ueliuolam: epitheta nō complectitur sua: nec decet
summū pontificem appellare fortissimum: imperatorem
uero sanctissimū.

**Virgili; .4.
æne.**

**Martian; fœ
lix capella**

¶ Exemplū titulorū summi pontificis.

Sanctissimus. **B**eatissimus. **C**lementissimus. **P**ientissimus. **P**apa
Indulgentissimus. **M**isericordissimus. **B**enignissimus. **B**e-
nificientissimus.

¶ Exemplū epithetorū summi pontificis.

Successor primi **P**etri. **C**hristū in terris referentē. **D**ei mi-
nistras officia. **V**enæ in orbe largitor. **C**æli referator. **I**nfer-
ni clausor. **S**uperorū interpres. **A**postolicæ sedis auctor.
Quirinalis regni tutor. **C**hristianorū protector.

EPITHETA

Imperator ¶ Exemplū titulorū imperatoris **Augusti**.
Diuo cæsari. Fauçtissimo Augusto. Sacratissimo Romano
rū impatori. Inuictissimo christianorū regi. Felicissimo im
perij augustalis protectori. Perbenigno cæsari.

¶ Exemplū epithetorū imperatoris **Augusti**.
Expugnator pfidorū. Defensor christianæ fidei. Supremi
imperij custos. Incōcussus imperator. Asylū christianorū.
Maximus atq; optimus Quirini interpret. Nullius laudis
rex incapax. Magnidcentissimus princeps.

Cardinales ¶ Exemplum titulorum **Cardinalium**.
Integerrim⁹ pater. Sanctimonix plenissim⁹. Sapiençtissim⁹
Grauisissimus. Cardinalis præclarissimus. Pietatis studiosis
simus. Benemerentissimus cardinalis. Officiosissimus.

¶ Exemplum epithetorum **Cardinalium**.
Aethereæ ualuæ cardines. Rubra mitra insigniti. Puniceo
diademate cinçti. Sūmo pontifici assistentes. Proximī ad
pontificatū maximū. Cardinea dignitate præstantes. Pur
purati coetus participes. Sūmi concilij mēbra. Apud apo
stolicā sedem primi pontifices.

Reges ¶ Exemplum titulorum **Regum**.
Serenissimi. Optimi reges. Clementes. Aequissimi.
Gratioli. Liberalissimi. Prudentissimi. Facillimi.
Mansuetissimi. Beneficentissimi. Innocentissimi.
Christianorū ppugnatores. Eminētissimi. Christianissimi.

¶ Exemplum epithetorum **Regum**.
Legum in orbe tutores. Aequitatis auctores. Sceptrigeri
principes. Naturæ in terris simulacra. Optimi rerum hu
manarum auctores. Totius orbis nutrimēta. Vexilla chri
stianorum. Alimentatores clarorum hominum. Benefi
centissimi reges. Corona insigniti. Diademate regio niti
dissimi.

Archiepi ¶ Exemplum titulorum archiepiscoporum.
Antistiti optimo. Patri præfulum benemerenti. Episcopo
rum præfecto dignissimo. Et etiā competūt ei: quæ cardī
nali: præter decernentia cardinalatum.

EPITHETA

Exemplū epithetorū archiepiscopoz.
Præfulatus tutori. Episcopatuū asylo. Metropolis rectori. Episcoporum principi. Sanctimonix studioſo. Magna præfuli auctoritate. Patri patrum. Nullius ſapientix in experti Grauiſſimo patri.

Archiepoſoz

Exemplū titularum episcopoz.
Præter Reuerēdiſſimū: quicquid aliud. Nam uenerabile a uenerādo dictū dijs cōueniens: dat quibuſq; monachis. Reuerendiſſim⁹ aut a reuereor (qd̄ metus uerbū eſt) proueniēs: dat ſūmis pontificibus: quali æque metuēdi ſint: ut ſæculares domini: ac tyrāni. Dicunt episcopi eximij patres chriſtianoz. Urbium ſuarum pontifices optimi. Benemerētes. Fidei noſtræ tutores. Patres colendiſſimi. Obſeruandiſſimi præſules.

Episcopoz
Venerabile

Exemplum epithetorū episcopaliū.
i quibus chriſtianaz datur eccleſiarum cura: Procuratores chriſtianæ religionis. Præſides præfulatuū. Antiltites innocentes. Paſtores humanaz ouium. Sacri gubernatores ſacerdotiorum. Eccleſiaſticorū militum duces. Maximi ſuorum episcopatuū ſacerdotes. Vncti patres preſbyterorum.

Exemplum titularum abbatum: & præpoſitorum ac archipreſbyterorum.
Innocētiſſimo: Integro: Sacroz morū pleniffimo. Sancti monix deditiſſimo. Religiōis curioſiſſimo. Taliſ eccleſiæ primario. Monachorū ſeu preſbyterorum benemerenti præfecto. Pio ſuæ fidei cuſtodi.

Abbates
Archipreſ

Exemplum epithetorū eorundem.
Obſeruādus taliſ eccleſiæ uel monaſterij præſes. Incorruptus ſuoz ſacerdotū obſeruator. Officioſiſſimus in tali eccleſia uel abbatiā optimas. Gratiffimus diuinorū exercituum manipulus. Aſſidu⁹ eccleſiaſticarū rerū uigil. Inter abates omnis uel præpoſitos rara phœnix.

Exemplum titularū theologoz.
Theologo ſapiētiffimo. Sacræ ſciētix ſūmo in præſenti. Diui Theologi

EPITHETA

narū litterarū in terris arbitro. **Sacratissimi** dei studij apud nos expositori. **Celestiu** artiu ꝑæceptor doctissimo. **In** nocētissimo theologiae philosopho. **Clarissimo** theologo.

¶ **Exemplum** epithetorū eorundem.

Qui caelestia nobis ꝑæcepta referat. **Cui** arcana dei committunt. **A** quo docemur: quæ ad diuinas institutiones attingunt. **Qui** semp in diuinis uersat cōtemplandis. **Quem** nihil caeleste latet. **Qui** rerū humanarū & diuinarū summā cognitionem habet. **Cui** datum est & nosse quidem & interpretari theologica.

Cæteri de clero

¶ **Exemplū** titulorū reliquorū religiosorū cum gradus sui uel dignitatis additione.

Incorruptissimo talis ecclīæ ꝑæsidii. **Religiosissimo** tiro. **Deuotissimo** fratri. **Studiosissimo** religionis presbytero. **Custodi** talis ordinis accuratissimo. **Sacræ** militiæ cōstantissimo militi. **Patri** optimo & diuinis deditissimo. **Diuinæ** gratiæ religioso. **Summæ** integritatis sacerdoti. **Probatissimo** presbytero.

Duces

¶ **Epitheta** in his suis excerpuntur titulis.

¶ **Exemplum** titularum ducalium.

Accuratissimo duci. **Illustrissimo** principi. **In**uictissimo imperatori. **A**ssiduo triūphatori. **Continuo** fugatori hostiu. **Victoriosissimo** duci. **Præstantissimo** suæ fidei cōmissorū **Defensori** foelicissimo.

¶ **Exemplum** epithetorum ducalium.

Cui cōsilijs nihil firmi. **A** quo semp fortuna superat. **Ful** men talis belli. **Hostilis** imensus terror. **Mens** incōcussa & immobilis omniū in castrametādo prouidissim. **Cui** parent cæteri quicq; duces. **A** quo uicti sunt hostes in omni genere. **Cæsar**is imitator & **Cyri**. **Alexandri** similis & **Fabij**.

Marchiones & comites

¶ **Exemplū** **Marchionū**: **Comitū** & **Baronū** **Titulorū**. **Illustri** domino. **In**clyto principi. **Magnanimo** marchioni. **Præstantissimo** comiti. **Clarissimo** **Baroni**. **Magnificētissimo** principi. **Optimo** regulo. **Prudētissimo** comiti. **Sapientissimo** domino. **Excellenti** marchioni.

EPITHETA

¶ Exemplum epithetorum eorundem.

Qui sublimi sedet in sede comitatus. Qui excelso est marchionū in solio. Quem cœtus baronū dignissime comitatur. Magnificentia marchionis. Eximia comitis uirtus. Baronis clara dignitas. Imperiales ubiq; comites. Sacris amicis ab imperatoribus insigniti. Post reges ac duces primi principes.

¶ Exemplum titulorum militum manipulorum Centurionum & decurionum.

Fortissimo militi. Tolerantissimo laborum. Omnium difficultatū patientissimo. Immoto maniplo. Militiæ curiosissimo. Strenuo centurioni. Sollertissimo: uigilantissimo: uiro militiæ studiosissimo: Excelsa mente maniplo.

Milites decuriones

¶ Exemplum epithetorum eorundem.

In bene prouisis pseuerans. Nullius leuitatis filius. Gratiæ & consilij custos. In hostes diligentissimo inuestigator. Artium militariū inquisitor optimus. Quē nihil lateat militare. Qui nunq; flere uisus est. A quo abhorreat omnis metus. Cui gratiora sunt militaria discrimina cibus mollissimis.

¶ Exemplum titulorum equitis aurati.

Eqtis aurati

Magnifico eqti aurato. Insigni laude cumulato. Præstanti militaris dignitatis uiro. Dignissimo equiti. Auro benemerentissime decorato militi.

¶ Exemplum epithetorum eiusdem.

Militari insignitus dignitate. Præclaro inter equites auratos. Sux laudis tutor. Integra mente summaq; laude auratus eques. Ingenio singulari ad omnē equestre dignitatē. Magnificorū operū pro suo splendore tenacissimo. Nulli plus rei: q; laudi & mortali uacans gloriæ.

¶ Exemplum titulorum poetarum.

Clarissimo uati. Doctissimo poetæ. Præstantissimo Apollinis interpreti. Laureato poetæ benemerenti. Carminis antiquorū instauratori perillustri. Cunctarū artium uati studiosissimo. Diligentissimo poetæ.

Poetæ

EPITHETA

¶ Exemplū epithetorū Poetarum.

Poetae Phœbei aditi custos: Tripodis Apollinæ tutor: Qui res gestas immortalitati cōmēdat: Prædicator futurorū: Exquisitus rerum abditissimarū decantator: Humanas res & diuinas canere cōplexus: Numen quoddā in terris.

¶ Exemplū titulorū Oratoris.

Oratores Eloquētissimo uiro. Clarissimo oratori. Præstātissimo humanarū artium auctori. Liberalium studiorū tutori. Bonarum litterarū propagatori. Disertissimo uiro.

¶ Exemplū epithetorū eiusdem.

Qui lingua monet populos. Qui persuadēdo cūctos animat. Cui facillimū est: solo sermone cūctos in sentētiam trahere. A quo nihil magis abest: q̄ ignorātia. Cum cuius eloquio est sapiētia cōiunctissima. Cui familiaris ē omniū bonarū artium consuetudo. Qui dicēdo exornat omnia.

¶ Exemplū titulorū philosophi.

Philosophi Acutissimo philosopho. Bonarū artium interpreti. Morū institutori. Naturæ contemplatori optimo. Humanæ sapientię inquisitori prudentissimo.

¶ Exemplū epithetorū eiusdem.

Quē nihil humanū latet. Qui mores docet. Qui naturæ iura pandit. Qui naturalium rerū scrutat̄ causas. A quo abditissima quæq; doctrinarū omniū intelligunt̄.

¶ Exemplū titulorū iuriscōsulti.

Iuriscōsulti Sapiētissimo iuriscōsulto. Clarissimo iurisinterpreti. Præstantissimo legumlatore. Acutissimo iuris enodatori. Doctissimo iuriscōsulto. Viro iuriscōsultissimo.

¶ Exemplū epithetorū eiusdem.

Viro Cecropide. Lycurgei laboris tenaci. Solonis pterro. Scæuolæ clienti. Sulpitiū Virginijq; simillimo. Legum enucleatori. Iuris artificii non mediocri.

¶ Exemplū titulorū medici.

Medici Accuratissimo physico. Medico fidelissimo & doctissimo. Morborū omniū curatori. Sollertissimo medicinæ indagatori. Aesculapio medicorū.

EPITHETA

¶ Exemplū epithetorū eiusdem.

Viro hippocratico. **G**alieneo cliēti. **M**edicoꝝ **O**lsiri. **P**hoe beo genito. **H**erbarū peritissimo. **S**erapioni **A**uicennæq; clarissimo. **M**edicinæ peritissimo.

¶ Exemplū tituloꝝ & epithetorū **A**stronomi.

Astroꝝ peritissimo. **S**apiētissimo astronomo. **A**strologo **A**stronom⁹ rū **P**tolemao. **A**cūtissimo superiorū corpoꝝ indagatori.

Vati cōsultissimo. **R**erū futurarū interpreti.

¶ Exemplū tituloꝝ & epithetorū **M**usici.

Harmoniaē cælestis duci. **O**rpheo musicorū. **I**ucūdiffimo musico. **C**onsonātiæ musicæ peritissimo. **M**ercurio sonorissimo. **A**pollini cōcordantiarū.

Musici

¶ Exemplum titulorum & epithetorū **A**rchitecti & **G**eo

Geometer
Architectus

Vetrubio **A**rchitectorū. **A**rchimedaē **G**eometrarū. **C**olof forū diligentissimo artificii. **P**yramidū sollertissimo cōpositori. **I**ngeniosissimo opificioꝝ præsidii.

¶ Exemplū tituloꝝ & epithetorū **A**rithmetici.

Arithmetici

Studiosissimo **A**rithmetico. **A**ccuratissimo numerorum sūmatori. **D**iligētissimo innumerabilium numeratori. **P**ytholidæ arithmeticoꝝ omniū curiosissimo.

¶ Exemplū tituloꝝ magistratuū.

Magistrat⁹

Aequissimo prætori. **P**rudētissimo iudici. **I**nnocēti, p prætori. **I**ncorrupto proiudici. **M**agnanimo: iustissimoq; p domino. **F**ortissimo fidelissimoq; tribuno. **C**laro tabellioni. **I**nclyto præsidii. **I**llustri magistro egtū. **I**nuicō primipilo. **D**ignissimo quæstori.

¶ Exemplū tituloꝝ & epithetorū grāmaticoꝝ.

Gramatici

Peritissimo grāmatico. **B**onarū litterarū studiosissimo magistro. **L**udi litterali præsidii benemerēti. **L**itteraturæ doctori optimo. **V**iro doctissimo. **L**actis litterarū præceptorii.

¶ Exemplū tituloꝝ & epithetorū **S**enatoris & cōsularis.

Consulares

Iustissimo fortissimoq; **S**enatori. **P**rudētissimo viro cōsulari. **N**obilissimo patricio. **G**enerosissimo urbis membro. **P**ræclarissimo **S**enatus patri.

d

EPITHETA

Civis mercator: **¶** Exemplū titulorū & epithetorū **Civis Mercatoris.**
Industriū & diligenti mercatori. Curiosissimo mercaturæ patri. Mercaturæ studiosissimo. Mercurio mercatorum.
Inter mercatores Iason.

Plæbei uiri **¶** Exemplū titulorū & epithetorū **Plæbei uiri boni.**
Ciui optimo. Probo & modesto uiro. Non abiectæ laudis ciui. Ex minore ordine uiro bono. Studiofo innocētiae & integritatis uiro. &c.

Fabri **¶** Exemplum titulorum & epithetorum **Lanificis & cuiusq; fabri.**
Diligenti artificii. Bono opificii. Ingenioso fabro. Dædaleo clienti.

Agricolæ **¶** Exemplū titulorū & epithetorū **Agricolarū.**
Honesto uiro. Frugi agricolæ. Tempestiuo messori. Homini gnauo. Sollertissimo. Diligentissimo.

Sciendū autē est: q̄ multa sunt epitheta: quæ adiecta titulif aliquarū artiu possunt cūm singulis cōuenire: ac singulas artes pro sua qualitate decorare: ut Egregius: Singularis: Clarus: Præstans: Doctus: Eruditus: Fortis: Constans: Insignis: cum suo casu: hoc modo, Egregius poeta. Egregius orator. Egregius philosophus. Egregius iurifconsultus. Quinetiā egregius pontifex. Egregius imperator. Egregius Rex: & sic de singulis. Sed animaduertendum: q̄ licet primi ac altissimi gradus mutari non possint: ut pontifex maximus. Imperator. &c. minores tamē & mediocres mutātur: ut alius miles inferior nō æque strenuus dicatur ac alter fortissimus: sed uocetur laborū tolerans & militiæ studiosus: & sic respectu maiorū minores humilioribus titulis donentur in omni facultate: & sic alius poeta illustris: alius poetiæ dicatur studiosus, &c.

¶ Nunc autē ad epistolarum in omnibus titulis & in omni stilorū genere descendemus exempla: ut quid & quō fiat imitatio: facilius intelligatur.

¶ Sequuntur octoginta epistolarū scribendarū genera in titulos redacta cūm exemplis.